

Az elmúlt évben kialakított gyakorlatot követve, az alábbiakban a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1989. évi keszthelyi vándorgyűlés előkonferenciáján elhangzott külföldi előadásokat adjuk közre. Terjedelmi okok miatt két részletben jelentetjük meg az előadások szövegét. Először, N.J. Hughes, K.W. Neubauer és Suzanne Gyeszly előadását olvashatják, következő számunkban pedig K.F. Stock, Miklós Luij, és J. Hering tanulmányát publikáljuk. Felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy az előadások eredeti szövege a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban megtalálható. (A szerk.)

VIDEOTEX a könyvtárakban Az Ír Nemzeti Adatbázis szerepe

Noel J. Hughes*

Mi a videotex?

A videotex egy olyan rendszer, amely egy megfelelően módosított televíziós készüléket, mikroszámítógépet vagy monitort terminállá alakít munkahelyi vagy otthoni környezetben való használatra; e terminál modemmel és telefonhálózattal kapcsolódik egy vagy több távoli számítógéphez. Így lehetővé válik a különféle információk széles választékának megjelenítése a képernyőn; teljes szövegű dokumentumokat, kivonatok, táblázatokat, grafikonokat és hisztogramokat. A képnagyság 24 sor, soronként 40 betűhely. Ez csekély mértékben változtatható, de nagyjából egyenlő egy A/4-es oldal egynegyedével. A legtöbb rendszer képes a színek visszaadására (a három alapszín és ezek bármilyen kombinációja). Az alfamozaik, alfageometriai és alfafotografikus display képezi a három legismertebb display formát.

Míg a francia és a brit rendszerek az alfamozaik displayt alkalmazzák, a kanadai rendszer, a Telidon bevezette a finomabb alfageometikus számítógépes grafikai technikát és kihasználta nagy előnyét az oktatás, kereskedelem és az információ szétsugárzása területén. Mivel a videotex az adatokat telefonhálózaton keresztül továbbítja, az üzenetközvetítés vagy más szóval az elektronikus levelezés lehetőségét is kínálja. Ez az interaktivitás hatékonyan használható az információ tárolására, visszakeresésére és szétsugárzására, valamint az egyének és szervezetek közötti általános kommunikációra.

A videotex fejlesztése

A világon az első videotex rendszert, a Prestelt 1979-ben a British Telecom indította. 1977-től 1200/75 Baud modemeket építettek be az új tv készülékekbe az Egyesült

* Noel J. Hughes, Environmental Research, University of Dublin, az Ír Könyvtáros Egyesület elnöke

Királyságban, aminek következtében milliók férhettek hozzá a videotexhez saját otthonukban. Reálisan feltételezték, hogy a Prestelhez 1980 végére hozzávetőleg 50 000 olyan felhasználó is fog csatlakozni, akik különböző adatbázisokat (játékok, éttermek, könyvcímek stb.) is rendelkezésre képesek bocsátani.

A háztartások lassan ismerték fel a Prestel előnyeit, de az üzleti világ hamar élt azzal a lehetőséggel, hogy naprakész információkkal rendelkezhet az utazási adatokról és repülőjegy előjegyzésekről.

Az üzleti szektor a Prestel forgalmának 63%-át teszi ki, de a házi használat 37%-os jelenlegi állása a rohamos növekedés előképét mutatja az elkövetkező néhány évben.

A Prestelnek számos közös vállalkozása van:

- Citiservice (pénzügyi adattár, információkat ajánl fel részvényekről, kötvényekről)
- Homelink (a Nottingham Building Society és a Bank of Scotland otthoni bankszolgáltatása)
- Micronet (az East Midland Allied Press a házi komputerek használóit látja el szoftverrel).

A francia videotex rendszert, a Teletel az Intelmatique, a francia PTT host működteti.

A videotex figyelemreméltó növekedést mutat Franciaországban. A háztulajdonosok között évente 200 millió font értékben ingyen osztottak szét Minitel terminálokat. 1989 elejére 4 millió videotex készülék működött Franciaországban. A francia elektronikus telefonkönyv, amely 24 millió előfizető számát tartalmazza, a Teletel leggyakrabban használt adatbázisa. A telefonkönyv egyébként 25 billió karaktert tartalmaz 48 disken.

Listái a következők:

- név,
- a név alternatív helyesírással,
- cím (utca),
- város és foglalkozás.

A Teletel központosított hálózaton alapszik, amelyben egyedi adatbázisok kapcsolódnak egymáshoz. A KIOSK rendszer használói egy X-25 (Transpac nevű) interfész segítségével tárcsázzák a hálózatot és a különböző szolgáltatásokhoz egy speciális videotex modemen keresztül férnek hozzá, amelyet az Alcatel Thomson biztosít.

700 számítógépen 2 000 adatbázist tesz hozzáférhetővé a Teletel. Az adatbázisok felét a nagyközönség is használhatja. A zárt használói csoportba tartozókat (closed user groups: CUGS) az üzleti vállalkozások használják belső kommunikációra, ill. a szállítókkal vagy vevőkkel való párbeszédre. 1984 óta a Corning France videotex-szel oldja meg 50 ügynökének az információcseréjét, hogy a raktárkészletek és a szállítási határidők folyamatos ellenőrzésével hatékonyabb szolgáltatásokat nyújthassanak a vevőknek. A Corning hordozható Minitel terminálokat használ.

A francia videotex rendszer az alábbiakat foglalja magába:

- Telebanking (bank)
- Press (sajtó)
- Retail (kiskereskedelem)
- Tourism (idegenforgalom)
- Government (kormányzat)
- Agriculture (mezőgazdaság)

Videotex protokollok

Négy fő videotex protokolt (használati eljárások összessége) alkalmaznak világszerte:

- CEPT (Conference of European Postal and Telecommunications Administrations)
- PRESTEL (United Kingdom Protocol, Anglia)
- NAPLS (North American Presentation Level Protocol Standard, Észak-Amerika)
- TELETEL (French Protocol, Franciaország)

A CEPT egyezményt azért kötötték, hogy valamennyi európai videotex rendszer kompatibilis legyen. A német rendszer BTX (Bildschirmtext) már elfogadta és sok európai ország a közeljövőben használni fogja a CEPT-et. A francia videotex gazda, az Intelmatique 1986-ban vezetett be három új interfészt, hogy lehetővé tegye a Minitel termináloknak bármely rendszerhez való kapcsolódást.

A Telecom Eireann (Írország) egy videotex hozzáférési blokkot (VAP) fejlesztett ki. A rendszer lehetővé teszi mindhárom videotex protokolt használva a hozzáférést a nyilvános telefonhálózaton keresztül aszinkron karakter módú termináloktól és egyszerű aszinkron karakter módú terminálokat használva.

Világszerte növekszik a videotex használata a 6 millió üzembehelyezett terminál nyomán. A videotexet használó főbb országok: Ausztria, Kanada, Franciaország, Írország, Olaszország, Japán, Hollandia, Spanyolország, Anglia és Nyugat-Németország. A terminálok emelkedő száma, a növekvő kapcsolódási lehetőségek, a mikro- és minikomputerek hozzáférési lehetőségei a videotex rendszerekhez, a Prestel működtetése során szerzett tapasztalatok mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy a videotex elnyerje saját helyét a mai életképes számítógépes információs rendszerek között.

A világméretű videotex rendszerek 1988-ban

Ország	Rendszer	Szabvány	A terminálok száma
Franciaország	Teletel	Antiope	3 850 000
Svédország	Videotex	CEPT	30 000
Anglia	Prestel	Prestel	70 000
NSZK	Bildschirmtext	CEPT	130 000
Hollandia	Viditel	CEPT	30 000
Svájc	Videotex	CEPT	10 000
Ausztria	Bildschirmtext	CEPT	9 000
Finnország	Telset	több	5 000
Luxemburg	Videotex	CEPT	200
Norvégia	Teledata	CEPT	1 500
Dánia	Teledata	CEPT	1 400
Belgium	Videotex	CEPT	2 500

Az ír nemzeti adatbázis

Az ILD-t (Irish Libraries Database — Ír Könyvtári Adatbázis) a Patric Videotex LTD fejlesztette ki kooperációban az an Foras Forbarthával és néhány nagyobb dublini könyvtárral kooperálva. Ez a bibliográfiai adatbázis a videotex új megközelítésén alapul, kombinálva a Boole-logikával, amelyet a működő online szolgáltatásokban használnak. Az az előny, hogy az adatbázisban lehetőség van szerző, kulcsszó, szerző és kulcsszó kombinációja szerinti keresésre, a Patric rendszert interaktívá teszi és a felhasználók számára előnyösebb, mint a szokásos menü eljárással szerkesztett videotex rendszer.

Egy ír könyvtári adatbázis iránti igény egy ideje már nyilvánvaló volt. Egy felmérés szerint, amelyet az an Foras Forbartha folytatott le az Európai Közösségnek, a publikált ír környezetvédelmi irodalom kevesebb mint 10%-a férhető hozzá a meglévő online adatbázisokban. Egy másik, a folyamatos tájékoztató szolgáltatásokat az ír könyvtárakban vizsgáló felmérés szerint, amelyet az Ír Könyvtáros Egyesület készített elő, az országban 133 könyvtárral mutatott ki, amelyek rendszeresen feldolgozzák a folyóirat- és újságcikkeket. Kétszázötven szakterületen folyik ilyen munka, többszörös duplikációval a mezőgazdaság, építészet, építkezés, üzleti élet, vállalati tevékenység, információ, gazdaság, nevelés, munkaerőgazdálkodás, technika területén.

Mélyreható megbeszéléseket követően, amelyek a Patric Videotex, mint a Videotex gazdája és több nagy dublini könyvtár mint az információ előállítói és felhasználói között folytak le, megtervezték és 1984 decemberében útnak indították az ILD-t. Az adatbázis 100 ezer dokumentumleírást tartalmaz a környezetvédelem, az ír üzleti szféra, humán tudományok, aktuális ügyek és a helyi közösségi információk területén.

Az ILD előzetes visszakeresési lehetősége megengedi a felhasználónak, hogy egy meghatározott témakörben először tájékoztatást kapjon az oda tartozó dokumentumleírások számáról. Minden leírás tartalmaz egy egyedi helykódot, ami automatikusan azonosítja az információ adóját. Kombinált keresés is lehetséges: a Boole-logika felhasználásával és az időrendi behatárolással a keresést korlátozni lehet a publikálás dátuma szerint.

Az ír nemzeti adatbázis előnyei:

- több mint 100 000 dokumentumleírás online hozzáférhetősege,
- minden tétel megkapható az információ szolgáltatójától,
- online rendelés,
- dokumentumellátás telefaxon vagy postai úton,
- hozzáférhető a helyi telefonhálózaton vagy az Eirpac-on keresztül,
- megjelentethető képernyőn,
- kombinált keresések lehetősége,
- időrendi keresés lehetősége,
- automata hívás és jelszó-beadás.

Részt vevő intézmények 1989-ben:

1) *Environmental Research Unit*

Környezet — Utak — Víz — Levegő — Építés — Lakás — Tervezés — Megőrzés és restaurálás

2) *Dublin Corporation Commerce And Technology Library*

Üzleti élet — Kereskedelem — Ipar — Vállalkozás

3) *Trinity College Dublin*

Ír közgazdaság — Társadalomtudományok — Történelem — Vidéki helytörténet

4) *University College Dublin*

Ír üzleti élet — Társadalomtudományok

Néhány további ír adatbázis

Az Egyesült Nemzetek környezetvédelmi programja (INFOTERRA)

Az INFOTERRA egy világméretű környezetvédelmi rendszer, amely 133 országot foglal magában és a világ népességének 98%-át. Mivel egyre inkább felismerik, hogy a környezeti problémák a világ valamennyi országát veszélyeztetik (pl. az üvegházi hatás) nélkülözhetetlen a gyors és hatékony világméretű információcsere megvalósítása.

Az Enviromental Research Unit (ERU — Környezetvédelmi Kutatóintézet) az INFOTERRA ír nemzeti központja és körzeti forrása a környezetvédelmi és szállítási információknak. Mivel az ír nemzeti adatbázisban folytatott kereséseket kiegészíti a szükséges információk (dokumentumok) közvetlen rendelkezésre bocsátása, az INFOTERRA Nairobitan lévő központja gyakran továbbítja ide a kéréseket szerte a világból a keresések elvégzése és az információ végett. A telefax és az online keresést lehetővé tevő berendezések segítségével az információellátás folyamata a következő:

Kérések:

Fax Nairobi	— Dublin
Telex	— Nairobi — Dublin
ERU	— számítógépes keresés az Irish Videotex Database-ban vagy nemzetközi adatbázisokban
Fax	— Kiírás — felhasználó

Teljesítés

Fax	— a leírt dokumentumok leírása
ERU	— a megkért dokumentumok másolatai
Fax	— a felhasználóhoz

COGNOTEC

A COGNOTEC videotex szolgáltatás az ír üzleti élet számára; 1984-ben indították. A rendszert működtető társaságnak 900 ügyfele, 50 alkalmazottja és kb. 20 információellátója van. Fő tevékenységi területei:

- **Vállalati pénzügyek**
Ennek a szolgáltatásnak az a célja, hogy ellássa a vállalatok gazdasági vezetőit mindazon információkkal, amelyek vállalati feladatok ellátásához szükségesek.
- **Elektronikus bankügylet**
A társaság célja, hogy banki információval lássák el a bankok nagyrészét.
- **Üzleti információ**
Hiteljelentések, részvényárak, árucikkek, közgazdasági adatok, üzleti hírek.

- **Biztosítási hálózat**

A társaság arra vállalkozott, hogy létrehoz egy országos biztosítási hálózatot, amely a közvetítőket a biztosító társaságokhoz köti.

AGRILINE

Az AGRILINE videotex információs szolgáltatás a farmerek és az agrárgazdaság számára, s hozzáférhető a Teagoscnál, a mezőgazdasági kutatóintézetnél. Az adatbázis információkat nyújt az időjárásról, terményekről és állatállományról, a gazdálkodásról. Van benne eseménynaptár a menedzserek számára, vetítés, események és hírek, használati útmutató. A rendszernek jelenleg 4 különböző típusú szolgáltatása van:

- **“Az idő pénz”**

Ez foglalja magába az időjárás-előrejelzést, a különböző piaci információkat és a vezetői naptárt, valamint a farmervezetők válogatott beszámolóit.

- **Mezőgazdasági enciklopédia**

Ez az adatbázis állandó információkkal szolgál a nagyobb farmok gazdálkodási gyakorlatáról. Ennek a szekciónak neve: Termények-Állatállomány. Egy másik adattár viszonylag állandó információkkal szolgál a farmok üzleti ügyei számára.

- **Interaktív szolgáltatások**

Számítógépes programokat, 50 hasznos kalkulációs eljárást, üzenetközvetítő szolgáltatást, továbbá hasznos tanácsokat, apróhírdetéseket, elektronikus postaládát és hirdetőtáblát foglal magába. Ide tartozik az IFA zárt használati csoport is, amelynek tagjai a rendszer segítségével bizalmas piaci információkat cserélhetnek ki egymással.

- **Vegyesszolgáltatások**

Ezek az egyelőre kihasználatlan lehetőségek a rendszer fejlesztéséhez adnak lehetőséget. Itt található egyébként a használatnak nyújtott útmutató az AGRILINE-hez és más szolgáltatásokhoz.

HOOK-LINE

A HOOK-LINE egy új videotex szolgáltatás, amelyben részt vesz a magán- és a közösségi szektor és az Európai Közösség Star Programja támogatja. A Star Program pénzügyi támogatást nyújt a telekommunikáció fejlesztéséhez az elmaradt vidékeken és ösztönzi az online rendszerek használatát a kis és közepes üzleti vállalkozásokban. A HOOK-LINE az alábbi szolgáltatásokat adja:

- halászat — területi megoszlás szerint,
- halászat — fajtája szerint,
- halászat — A-Z-ig,
- időjárás előrejelzés,
- horgász előírások,
- események és hírek,
- használó — szolgáltatások
- elektronikus posta.

VIDEOTEL EIREANN

A VIDEOTEL EIREANN szolgáltatás az Európai Közösség Star programjának anyagi támogatásával indult. Az érdekeltekből alakult konzorcium mozdította elő ezt a projektet. A résztvevők: Telecom, Eireann, France Telecom, Allied Irish Banks PLC, Bank of Ireland, Guinnsworth, Independent Newspapers, EMDEE Production Ltd.

A konzorcium kettős irányú beruházási stratégiát alkalmaz. Az egyik irányt az a befektetés jelenti, amely a Videotel szolgáltatás megindításához szükséges, beleértve a terminálok beszerzését, a szétosztását és a marketinget. A másik irány az egyéni partnerek saját elektronikus szolgáltatásaikba fektetett beruházásaiból adódik. Ez a megoldás a következő előnyökkel járhat:

- a piacot az üzleti igények és döntések szerint lehet irányítani,
- a fejlesztést a jobb és olcsóbb terminálokkal lehet időzíteni,
- a fejlesztést az Európai Közösség vonatkozó rendelkezéseihez lehet igazítani,
- élni lehet a francia kapcsolattal, ahol a videotex szolgáltatások használata már széles körben elterjedt.

A Videotel Eireann Service által előnyben részesített területek:

- kommunikáció,
- banki és pénzügyi szolgáltatások,
- turizmus,
- szétosztás (turizmus),
- televásárlás,
- elektronikus telefonkönyv,
- EC Star által ösztönzött adatbázisok.

A Videotex jövője

- A Videotex — Videotel technológia fokozott használata.
- A lézertechnika alkalmazása.
- Az európai szabvány összehangolása a CEPT előírásokkal és a közös interfészek alkalmazása minden videotex rendszerhez.
- A Boole-logika szerinti keresési stratégia használatának növelése a számítógép és a használók közötti interakció fejlesztése érdekében.
- Az elektronikus telefonkönyvekhez világméretű hozzáférés.
- A videotex adatbázisokhoz hozzáférés a nemzetközi telefonvonalakon.
- A 80-karakteres, 100 oldal memóriás display-ek használata az offline adatbevitel és az oldaltárolási képesség megsokszorozása érdekében.
- Videotex, elektronikus posta és telefax berendezések használata az azonnali dokumentumtovábbításra.
- Videotex komputer alkalmazása terminálként nagy számítógépekhez nagyobb mennyiségű adatok tárolására.